

Yeni İnsan Yayınevi
Tarih Serisi

Herman Paul

Leiden Üniversitesi'nde Tarih Teorisi ve Tarih Yazımı Doçentidir. Aynı zamanda bu kurumda "The Scholarly Self: Character, Habit, and Virtue in the Humanities, 1860–1930" (Bilim Adamının Kendiliği: Beşeri Bilimlerde Karakter, Alışkanlık ve Erdem, 1860-1930) başlıklı bir araştırma projesi yönetmektedir. "*Hayden White: The Historical Imagination*" dır (Hayden White: Tarihî Tahayyül, Polity Press, 2011)," bir diğer kitabıdır.

Büşra Helvacıoğlu

1990 Van doğumlu. 2012'de İstanbul Üniversitesi İngilizce Mütercim-Tercümanlık bölümünden mezun oldu, 2013'te aynı üniversitede Psikoloji yandal bölümünü bitirdi. Çeşitli kurum ve kuruluşlara çevirinin farklı dallarında hizmet verdi. Yayın sektöründe editör ve yayın koordinatörü olarak çalıştı. Halihazırda İstanbul Çengelköy'de yaşamakta; serbest çevirmenlik, editörlük ve yazı-çizi işleriyle iştiğal etmektedir.

TARİH TEORİSİ

Herman Paul

Çeviren: Büşra Helvacıoğlu

Yeni İnsan Yayınevi- 221
Tarih Serisi- 15
Tarih Teorisi
Herman Paul
I. Baskı, İstanbul, Kasım 2019
ISBN: 978-975-2498-72-3
Genel Yayın Yönetmeni: Aytaç Timur
Editör: Akif Pamuk
Editör Yardımcısı: Nurhayat Altunok
Dizgi: Tuğba Hoş
Kapak Tasarımı: Tuğba Hoş
Sertifika No: 12186

©Tohum Yayıncılık Turizm Reklam ve Sağlık Hizm. San. Tic. Ltd. Şti. 2019
Bostancı Mah. Prof. Ali Nihat Tarlan Cad. No: 76/12 Kadıköy, İstanbul
Tel: (0 216) 489 84 08

Tüm hakları saklıdır. Yayıncının yazılı izni olmaksızın, tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, hiç bir yolla çoğaltılamaz.

www.yeniinsanyayinevi.com
yeniinsanyayinevi@gmail.com
newhumanpublisher@yahoo.com
[facebook/yeniinsanyayinevi](https://facebook.com/yeniinsanyayinevi)
[instagram/yeniinsanyayinevi](https://instagram.com/yeniinsanyayinevi)
twitter.com/yeninsanyayin

Baskı: Asya Basım Yayın Sanayi Tic. Ltd. Şti.
Tevfikbey Mah. Halkalı Cad. No: 162/7 Küçükçekmece- İSTANBUL
Matbaa Sertifika No: 36150

TARİH TEORİSİ

Herman Paul

Çeviren: Büşra Helvacıoğlu

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM TARİH TEORİSİ NEDİR?

1.1 Joseph Knecht	19
1.2 Tarih Felsefeleri	22
1.3 Çapraşık Bir Tarih	28
1.4 “Spekülatif” ve “Eleştirel”	32
1.5 Alanı Yeniden Adlandırmak	37

İKİNCİ BÖLÜM GEÇMİŞ NEDİR?

2.1 Bir Orta Çağ Kilisesi	44
2.2 Kronolojik Geçmiş	47
2.3 Tamamlanan Geçmiş	51
2.4 Yabancı Geçmiş	54
2.5 Şu ânki Geçmiş	57
2.6 Geçmişin İnşası	60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM GEÇMİŞLE İLİŞKİLER

3.1 İkinci El Eşyalar Arasında	65
3.2 Geçmişle Kurulan İlişkiler ve Amaçları	66
3.3 Buluşçu (Höristik) Model	74
3.4 Alternatif Tipolojiler	79

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MADDİ İLİŞKİ: KÖKÜ GEÇMİŞTE

4.1 Sic Transit Gloria Mundi	85
4.2 Tarihî Özne	87
4.3 Kartezyen Endişe	91
4.4 Gelenekler ve Önyargılar	95
4.5 Özne Konumları	101

BEŞİNCİ BÖLÜM

ESTETİK İLİŞKİ: TARİHİ İLİŞKİLER

5.1 Anlatının Kapanışı	107
5.2 Anlatı Kalıpları	110
5.3 Aktarılan Tecrübeler	113
5.4 Hikâye ve Gerçeklik	118
5.5 Modernist Alternatif	124

ALTINCI BÖLÜM

SİYASİ İLİŞKİ: TARİH YAPMAK

6.1 Tarih Savaşları	129
6.2 Birinci Çoğul Şahsın Tarihi	131
6.3 Siyasi Alt Metinler	137
6.4 Siyasi Bağlılık	141

YEDİNCİ BÖLÜM

EPİSTEMİK İLİŞKİ (I): TARİHSEL HİPOTEZLER

7.1 19.Yüzyıl Milliyetçiliği	149
7.2 Sorular ve Cevaplar	151
7.3 Çıkarımlar	156
7.4 Metnin Ardındaki Dünya	158
7.5 Yorum Getiren Önermeler	163

SEKİZİNCİ BÖLÜM

EPİSTEMİK İLİŞKİ (II): TARİHSEL AÇIKLAMALAR

8.1 İran Devrimi	167
8.2 Kapsayıcı Yasa Modeli	170
8.3 Maksat Modeli	175
8.4 Karşılaştırmalı Model	181
8.5 Pratikteki Açıklamalar	185

DOKUZUNCU BÖLÜM

EPİSTEMİK İLİŞKİ (III): HAKİKAT VE İNANDIRICILIK

9.1 Ayodya'da Arkeoloji	191
9.2 Hakikat ve Hakikati Bulmak	194
9.3 Nispi Akla Yatkınlık	200
9.4 Tarihsel Temsiller	204

ONUNCU BÖLÜM

GEÇMİŞTEN ALINAN DERSLER

10.1 Metropolitan Sanat Müzesi'nde	211
10.2 Historia Magistra Vitae	213
10.3 Tarihle Sohbet Sanatı	220
10.4 Metropolitan Müzesi'ne Dönersek	228

ON BİRİNCİ BÖLÜM

İLİŞKİLERİN YÖNETİMİ: TARİH

UZMANLIĞININ ETİK BOYUTU

11.1 Primus İnter Pares?	237
11.2 Özdeşim Kurulacak Bir figür: Newton	239
11.3 Tarih Uzmanlığının Etik Boyutu	242
11.4 Nesnellik	250
11.5 Epistemik Erdemler	256

ÖNSÖZ

C.P. Kavafis'in (1863-1933) "An Old Man" (Yaşlı Bir Adam, 1897) adlı şiirinde geçen kafe neredeydi? İhtiyarın önünde gazetesiy-le derin düşüncelere dalmış hâlde oturduğu masa nerede duruyordu? Şüphesiz, Kavafis'in sevgili şehri İskenderiye'de. Fakat Kahire'de, Şam'da, İstanbul, Atina ve Londra'da benzer kafeler olmalı, değil mi ya! Benzeri ihtiyarlar ılık biralarını bu kafelerde yudumlayıp önlerindeki gazeteye eğilmiş, benzeri düşüncelere dalıp gidiyor olmalılar. "Biliyor, nasıl yaşlandı; farkında, görüyor her şeyi / ama gençlik yılları daha dün gibi geliyor ona / Şu hayat dedikleri ne kısa¹.

Meşhur Grek şair Kavafis esasında neredeyse evrensel bir tecrübeden bahsetmiyor mu? Yalnızca kendi hayatlarının ne yöne doğru gittiğini düşünüp duran ihtiyar adamlarla sınırlı olmayan, zamanın akıp gidişiyle ilgili ara sıra çeşitli düşüncelere kapılan herkese tanıdık gelen bir tecrübe bu. Takvimlere göre otuz sene önce gencecikmişim, yirmi sene önce bu evden gitmişim, on iki sene önce işte şu dağa tırmanmışım. Ama inanın hepsi dün olup bitmiş gibi geliyor. Sanki hatıralarım saatler ve takvimlerle ölçülenden çok daha farklı bir zamanın içindeymiş gibi. Sanki yıllarla oynayabiliyor, misal on yılın üstünden hop diye atlayıp çok uzak zamanlarda kalmış bir sahneyi geçmiş diye anılması çok zor bir dönemde yaşanmışçasına önüme koyabiliyorlar.

Kavafis'in kendi şiirinde bahsettiği türden kafelerin müdavimi olan pek az kişi kendisine tarih teorisyeni diyecektir. Bu gayet normaldir. Tarihin ne olduğu ve aşikâr bir geçmişi eşeleme yeteneğiyle anılarına güvenip çok uzun zaman öncesinde kalanları anlatırken aslında insanların ne yaptıkları gibi sorular üzerine düşünme eylemine içkin soyutlamalarla hepimizin başı hoş olmalıdır diye bir kaide yoktur. Fakat eğer ihtiyar bir adam, içtiği ikinci biranın da etkisiyle, gençliğindeki tutkularını, heyecanlarını ve hayallerini anlatmaya başlıyorsa, tarih teorisi o kafeye girmiş demektir. Tarih teorisyenleri, bu hayat hikâyeleri ne zaman anlatılmaya başlansa, geçmişte alınan kararlara düzinelerce açıklama getirilse ve geçmişten dersler çıkarılsa, orada bir yerlerde kolları sıvamaya başlarlar. Tarih teorisyenleri, bir kısım insanın sehven düşündüğü gibi yalnızca akademik tarihle ilgilenmezler. Tarihin yorumlanması, izahı, hikâye formunda anlatılışı, nerede olup bittikleri fark etmeksizin olayların hatırlanması ve unutulması gibi konularla ilgilenirler. Profesyonel tarih çalışmalarında kullanılan açıklayıcı modelleri teori haline getirirler elbette. Ama ihtiyar adamların kendi hayatlarına bakarak melankoliye boğulmamak için bastırdıkları acı verici hatıralar da bu teorilerde kendilerine yer bulur.

Tarih Teorisi adlı bu kitap, tarih teorisine giriş niteliindedir. Tarih teorisinin ne olduğunu ve niçin bu denli büyüleyici ve yararlı bir çalışma alanı olduğunu anlatmaktadır. Fakat tabii bu dediğimiz, dile kolay görünüyor. Giriş çalışmaları genellikle sıkıcı bilgi yığınları demektir. Telifi çoktan bitmiş kitap isimlerini üst üste dizmekten başka işe yaramazlar. Başlarına geleceklerden habersiz masum okurları genellikle tuhaf şekillerde adlandırılmış "ekol" ve "yaklaşımlar"a boğar, herhangi birini heyecanlandırmaktan uzak, modası geçmiş tartışmalar arasında öylece bırakırlar. Böyle giriş çalışmaları insanı konuya yaklaştırmaktan çok konudan uzaklaştırır. Hiç kimse de içinde güzel, heyecan verici ya da keşfetmeye değer görmediği bir kitap üzerine çalışmaya mecbur değildir. Böyle giriş çalışmaları insanı "çekmekten" ziyade "iter".

Şükür ki Kavafis'in şiirindeki kafe var. Şükür ki insanların geçmişin otoritesine sığındığı, tarihle ilgili detayları tartıştığı veya tarihî bir figürü andığı sayısız durum var. Zira tarih teorisinin

ayakları yere basıyor. Tarihçiler yalnızca 15. yüzyılda kalan sözleşmelerin dilini çözen Orta Çağ uzmanlarıyla değil, yüzyıllar önce vuku bulan istismarlar için özür dileyen başkanlarla ve kadim camilere silah doğrultan isyan ordularıyla da meşgul oluyorlar. Tarih teorisinin ayakları yere basıyor; çünkü insanlar ister küçük ister büyük ölçekte olsun, tarihle yaşıyor ve er ya da geç kendilerine şöyle sorular soruyorlar: Hayat hikâyemdeki unsurları birbirine bağlayan esas zincir hangisi? Torunuma savaş hikâyelerimi nasıl anlatabilirim? Yan dairedaki kadından hoşlandığımı nasıl açıklayabilirim? Halkımızdan insanların zaman zaman merak edip sorduğu üzere ülkemin kimliğinin kökleri ne ölçüde ülkemin tarihinde gizli?

Bütün bunlardan ötürü Kavafis'in şiirleri, tarih teorisine mesela genellikle "modern" ve "analitik" tarih teorisinin başlangıcı olarak görülen, Carl G. Hempel'a ait "The Function of General Laws in History" (Tarihte Genel Yasaların İşlevi, 1942) başlıklı yazıdan çok daha iyi bir giriş vaat eder. Elbette, 8. Bölüm'de de göreceğimiz üzere, Hempel'in makalesiyle harlanan sıcak tartışmada da önemli şeyler söz konusuydu. Fakat Hempel'in "kapsayıcı yasa modeli" olarak adlandırılan modelinin önemi bu alanın en esaslı dergisi *History and Theory*'de (Tarih ve Teori) kendisine karşı sıralanan savlardan ziyade ihtiyar bir adamın hayat hikâyesinde daha anlaşılır şekilde izah edilmiştir. Eğer tarih teorisinin yalnızca uzun uzun düşünmeye meyilli tarihçilerin hobisi değil de tarihle birlikte tarihin içinde yaşamının ne anlama geldiği üzerine düşünmek olduğunu keşfetmeye niyetliyse, sonuna "-izm" eki gelen herhangi bir yaklaşımla değil de Kavafis'in kafesiyle işe başlasak daha iyi olacak.

Yukarıda sıraladıklarımızdan ötürü *Tarih Teorisi* hem klasik hem de sıra dışı bir kitap. "Temel meseleler" dediğimize göre, pek çığır açacak gibi durmuyoruz. Seçkimiz Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'daki tarih teorisyenlerinin kendi alanlarının kanonu olarak gördükleri şeylere az çok bir karşılık veriyor. İlk bölümde de göreceğimiz üzere, bu kanon taşınmaz değil. Her teorisyenin kendine has vurguları var, her teorisyen bazı soruların diğerlerinden daha önemli olduğunu düşünüyor ve her teorisyen her

meslektaşının kabul etmediği bir dil konuşuyor. Elinizdeki kitap da bütün bunların istisnası değil. Fakat esasında Batılı tarihçiler tarafından son 150 yılda tartışılan esas meselelerin üzerinde duruyoruz. Hakikat ve nesnellik, tabii varsa böyle şeyler, ne demektir? Tarihten yapılan çıkarımların ve açıklamaların hangi standartları karşılaması gerekir? Tarih düşüncesinde kendini gösteren ahlaki, siyasi ve estetik boyutlar nelerdir?

Daha ilginizi çekecek bir şey söyleyelim: Bu kitapta kullanılan örnekler yalnızca tarih çalışmalarından gelmiyor. “Gerçek” dünyadan, akademisyenlerin fildişi kulesinin ve birbirlerini sav ve karşı sav bombardımanına tutan tarih teorisyenlerinin kağıt üstündeki gerçekliğinin dışından bir yerden geliyor. Bu kitap romanlar, tablolar ve klasik müzikle ilgileniyor. Avustralya’daki Aborjinlerle ilgili siyasi tartışmaların ve Hindu milliyetçilerinin Ayodya’daki arkeolojik kazılardan çıkacak bulgulara dair umutları üzerinde duruyor. Bu konuları seçtik çünkü buradaki durumlar insanların geçmişleriyle kurabilecekleri çok çeşitli ilişkilerin bir kısmını oldukça canlı ve ayrıntılı şekilde önümüze seriyor. Kavafis’in şiirine çok benzer şekilde, zaman zaman teknik bir dil kullansalar da tarihçilerin gerçek hayattaki sorunlarla uğraştığını gösteriyor.

Tarih Teorisi, kısmen bunlardan ötürü, Nancy Partner ve Sarah Foot tarafından yayıma hazırlanan *THE SAGE Handbook of Historical Theory* (Tarih Teorisinin El Kitabı, 2013) adlı kitaptan ya da Aviezer Tucker’in aynı derecede etkileyici çalışması *A Companion to the Philosophy of History and Historiography*’den (Tarih Felsefesi ve Tarih Yazımı El Kitabı, 2008) tamamen farklı bir kitaptır. Bunlar yüzlerce sayfayı bulan ve insanın tarih teorisiyle bilmek istediği hemen her şeyi kapsayan ansiklopedik çalışmalardır. Elinizdeki kitap ise, aksine, tarih teorisiyle daha önce hiç karşılaşmamış lisans öğrencilerine yönelik hazırlanmış basit bir giriş çalışmasıdır. Tarihçilerin tartışmaya değer bulduğu her şeyi kapsamak gibi bir amaçla hazırlanmamıştır. Bu kitapla, yalnızca okurun ilgisini uyandırmayı, insanların geçmişleriyle nasıl ilişki kurdukları üzerine düşünmeye teşvik etmeyi ve bunu yapabilmeleri için birtakım entelektüel araçlar sunmayı umuyoruz.

Daha ileri araştırmalar yapmak isteyen okurlar için, her bölüme temel kaynaklarımızın kısa listesini koyduk (ileri okumalar). Sayfa sonlarındaki notlar, kapsamı daraltılmış özel bir literatüre atıfta bulunmaktadır. Buna ek olarak, *History and Theory*, *Rethinking History* (Tarihi Yeniden Düşünmek) ve *The Journal of the Philosophy of History* (Tarih Felsefesi Dergisi) gibi dergilere ve International Network for Theory of History (www.inth.ugent.be) (Uluslararası Tarih Felsefesi Ağı) gibi kaynaklara bakmak iyi olabilir. Fakat unutmayın ki geçmişle baş edebilmek için ihtiyacınız olan en temel kavrayış araçlarını bulabileceğiniz yer her köşesinden bilgi fıskıran dergi makaleleri değil; filmler, romanlar ve Kavafis'in "Yaşlı Bir Adam"ı gibi şiirlerdir.

Notlar

1. C. P. Cavafy, "An Old Man", *Collected Poems*, çev: Edmund Keeley ve Philip Sherrard, ed. George Savidis, Princeton: Princeton University Press, 1975, s. 5.

TEŞEKKÜR

Bu kitap, Leiden Üniversitesi'nde lisans öğrencilerine verilen tarih yazımı ve tarih teorisi dersinden doğdu. Meslektaşım Willem Otterspeer ve 2008'den bu yana bu derse katılan yüzlerce tarih öğrencisine (binden fazla) benimle düşüncelerini paylaştıkları ve bu çalışmanın önceki versiyonlarına göz atıp yorum yaptıkları için teşekkür ederim.

Eğer Frans-Willem Korsten benimle bu konuda konuşmamış olsaydı, kitabı yazmaya kalkışmazdım. Beni yüreklendirdiği ve taslak metinlerle ilgili detaylı yorumlar yaptığı için ona müteşekkirim. Ayrıca hayati ânlarda benimle birlikte akıl yürüten Hollandalı ve Belçikalı meslektaşlarıma da teşekkür borçluyum. Haarlem'de bir kafede uzun bir öğle sonrası muhabbetinden ötürü Rik Peters'a, Rotterdam'daki Erasmus Üniversitesi'nin Tarih Kültürü Merkezi'nde devam eden çalışmama iki oturum vakfettikleri için Maria Grever ve Robbert-Jan Adriaansen'e, bu toplantıların birine katıldığı için Berber Bevernage'a ve henüz taslak halindeki bölümler üzerine yorum yapan Frank Ankersmit ve Chris Lorenz'e teşekkür ederim. Ayrıca Routledge'daki altı anonim hakeme, raporlarında yer verdikleri kıymetli sözlerden ve yararlı önerilerden ötürü teşekkür etmek istiyorum (özellikle "tarih felsefesi" yerine "tarih teorisi" dili kullanmam gerektiği yönündeki tavsiyeleri çok işime yaradı).

Leiden Tarih Enstitüsü'ne 2012'nin sonbaharında bana uzatmalı izin verdiği ve böylelikle bu kitabın 2014'te *Als het verleden trekt: kernthema's in de geschiedfilosofi* başlığıyla Lahey'deki Boom Lemma tarafından yayımlanan orijinal Felemenkçe versiyonu üzerinde çalışmama fırsat tanıdığı için teşekkür ederim. Elinizdeki kitap Felemenkçe aslının uyarlanmış ve geliştirilmiş versiyonudur (1. Bölüm baştan sona revize edilmiştir). Anthony Runia'ya da hızlı ve dosdoğru tercümesi için minnettarım. Bu tercüme faaliyetine verdikleri cömert destek için The Young Academy'e (Hollanda Kraliyet Bilim Sanat Akademisi) ve tekraren Leiden Tarih Enstitüsü'ne de teşekkür ederim.

Kitabın İngilizceye çevrilmesi için gerekli girişim Routledge'in editörü Eve Setch'den geldi; Eve meslektaşı Amy Welmers ile birlikte bu kitabın ortaya çıkması için gereken hiçbir çabadan kaçınmadılar. Ayrıca Routledge'in redaktörü Sandra Stafford'a bu kitabı son bir kere titiz ve dikkatli bir gözle okuduğu için de teşekkür etmek istiyorum.

Son olarak; merak ediyorum sevgili eşim Esther ve canım kızım Myrthe olmasaydı, acaba şimdi nerelerde olurdu? Yazmakla geçen upuzun bir günün sonunda babasının eve geldiğini görünce gülen gözleriyle kucağınıza koşan minik bir kızıdan daha iyi bir mükafat düşünemiyorum.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİH TEORİSİ NEDİR?

1.1 Joseph Knecht

Joseph Knecht'ten daha mutlu bir kimse var mıydı? Hayatı neredeyse bütün sıkıntılardan uzak gibiydi. Hermann Hesse'nin (1877-1962) *Boncuk Oyunu* (1943)* adlı romanının başkahramanı Joseph'in bu hayatta nadiren de olsa üzüldüğü anlardan biri, okuduğu seçkin okulda her yıl başarılarına başarı katarken arkadaşları başarısız olduğu için onlara veda etmek zorunda kalmasıydı. Çalışmalarını rahatlıkla tamamlayıp parlak bir kariyere doğru yol alırken, hayat ona gülümsüyor gibiydi. Fakat Joseph kendine zor sorular sormaktan geri durmuyordu. Önde gelen bir entelektüel olmaya mı yazgılıydı? Yoksa bu hayattaki misyonu harfler ülkesinin dışında mıydı?

Büyük fikirlere adanacak bir hayatın anlamı neydi? Eğer ilmi düşüncenin önemi varsa, aydınlar kendi gündemleriyle dolu ilim yuvalarına çekilmekten ziyade toplumsal sorunları ele alarak topluma daha fazla katkı sağlamalıydı, öyle değil mi? Joseph bu düşünme sürecini kendi için bazen daha da zorlaştırıyordu. Yalnızca kendi hayatının anlamını kurcalamıyor, aynı zamanda bu anlamı

* Hermann Hesse, (2002), *Boncuk oyunu*, Yapı Kredi Yayınları

yakalamaya çalışırken kullandığı kategorileri de sorgulayıp duruyordu. Hayat, bir özgürlük deneyi miydi? İnsanlar nasıl bir hayat yaşayacaklarını seçebilirler miydi? Bunlar yalnızca yanıltıcı ve saflık derecesinde iyimser laflar mıydı? İnsanlar, kaderin onlar için yazdığına rıza göstermekten fazlasını yapabilirler miydi?

Çok az insan bu soruların etrafında Joseph Knecht'in cüret ettiği kadar fazla düşünecek sabrı gösterebilir. Pek çoğu Herman Hesse'ye 1946 yılında Nobel Edebiyat Ödülü kazandıran Boncuk Oyunu adlı romanı görece karmaşık ve iddialı bir roman olarak okumuştur muhtemelen. Fakat herkes Joseph'in sorularını, kendi meşrebince, er ya da geç sorar bu hayatta. Hayat esasında neyle ilgilidir? Nasıl bir kariyerim olmalıdır? Kendim için en iyisini mi aramalı yoksa başkalarına mı hizmet etmeliyim? Yaşlandığımda geri dönüp yaşadığım bunca yıla bakınca, benim için hayat ne anlam ifade edecek? Bu noktada Joseph'in ikinci sorusu konuyla çok ilgili aslında: Hayatımı nasıl anlatıyorum? İhtiyar bir adam olduğumda, otuz-kırk yıl önce yaşadıklarım hakkında ne ölçüde doğru ve güvenilir şeyler söyleyebileceğim? Kızıma hayat hikâyemi anlattığımda, bu gerçek tecrübelerimden ziyade hayatımda anlam ve bütünlük bulma ihtiyacıma hizmet eden göstermelik, boyalı bir hikâyeye mi olacak? Eğer "Hayatımı ellerimle inşa ettim," veya tam aksine "Her şey kucağıma düştü," dersem, geçmişimi hangi perspektiften görüyorumdur?

Hesse'nin yazdığı muazzam romanda, Joseph bu soruları yalnızca kendisiyle ilgili olarak sormaz genel olarak tarihe de yöneltir. Jacob Burckhardt'ı (1818-97) model olarak yaratılan bir karakter olan Rahip Jacobus adlı bir Benedict rahibi tarafından tarihsel bir çalışmaya sokulduğunda, tarihin doğasıyla ilgili ciddi bir kafa karışıklığı yaşar. Okuduğu seçkin lisede, tarihin kan ve testosterondan oluştuğunu, insanlığa sefalet ve musibet getiren güç delisi despotların işi olduğunu öğrenmiştir. Gerçek bir değere sahip olan her şeyin, mesela Newton'un yasaları (1643-1727) ve Bach'ın kantatlarının (1685-1750) bu acımasız tarihi aştığını zira hakikatin, güzelliğin ve iyiliğin zamansız bir uyum içinde birlikte yaşadığı bir yere ait olduklarını düşünmektedir. Fakat Rahip Jacobus bu zamansızlık mefhumunu hiç tereddütsüz kapı dışarı

eder. Joseph'e iyinin, doğrunun ve güzelin tarih içinde, bir tiranın boyunduruğu altında, veba salgınının gölgesinde veya sadece askerlik hizmeti esnasında baş gösteren üzüntüyle doğduğunu öğretir. Tarihin anlamı tarihin dışında, uhrevi bir yerde değil; günlük gerçekliğin içindedir. Bunun da geçmişin çalışılmasına dair ikinci meseleye yönelik sonuçları vardır. Tarihçiler, geçmişin özünü ortaya çıkarmalarını sağlayacak hatasız yöntem veya tekniklere sahip değillerdir. Rahip Jacobus'un öğrencisine öğütlediği gibi: "Çalışmalarına dokunaklı ölçüde çocuksu, zihinlerimizin ve gerçekliği çağırma yöntemlerimizin gücüne duyduğum masumca inancı getiren bir tarih öğrencisiyle münakaşa etmem fakat önce ve en başta kavranamaz olan hakikate, gerçekliğe ve her olayın biricik oluşuna saygı duymalıdır.¹

Rahip Jacobus'un da muhtemelen tebessümle eklediği gibi tarih teorisinin muhteşem dünyasına hoşgeldiniz. Zira Joseph'in sorduğu iki soru da tarih teorisyenlerinin veya tarih filozoflarının (birbirinden ayırması çok da kolay olmayan iki kategori) en azından 19. yüzyıldan beri ele aldığı iki temel meseleye değiniyor. Her ne kadar Boncuk Oyunu'nda "tarih felsefesi" teriminin daha ziyade olumsuz çağrışımlarını görsek de Rahip Jacobus'un "bütün tarih felsefelerine temel bir güvensizlik duyduğu" söylenir², tarih felsefesinin ne olduğunu daha net bir şekilde açıklayan ve bunun er ya da geç herkesin yoluna çıkacağını daha net bir şekilde belirten başka bir roman muhtemelen yoktur.

Ayrıca Hesse'nin kitabı önsözde değindiğimiz bir başka şeyi de gözler önüne sermektedir: Tarih teorisi, yalnızca tarih incelemeleri üzerine düşünmekle sınırlanamaz, aynı zamanda kafede oturan ihtiyar adamın hayat hikâyesiyle, "eski" ve "yeni"yi kendi kimliklerinde ne şekilde birleştirebileceklerini düşünen göçmenlerin kafa karışıklıklarıyla ve daha da genelleştirerek söylersek geçmiş tarafından cezbedilen, kandırılan, imlenen ve reddedildiğini hisseden herkesle ilişkilidir.

Dikkatli bir okur bu noktada şu soruyu sorabilir: "Tarih teorisi" esasında "tarih felsefesi" dediğimiz şeyle ilişkili hatta eş anlamlı mıdır? "Tarih teorisi" terimi pek çok uzman, Rahip Jacobus'un "tarih teorilerine duyduğu güvensizliği" paylaştığı ve böylelikle